

ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ КЫРГЫЗСТАНА, № 4, 2022

*Мурзакматова А.С., Чекиров А.А., Ибраим кызы Ж.*СОТТОЛГОН ЖАШЫ ЖЕТЕ ЭЛЕКТЕРДИ КАЙРА СОЦИАЛДАШТЫРУУ:
КӨЙГӨЙЛӨР ЖАНА АЛАРДЫ ЧЕЧҮҮ ЖОЛДОРУ*Мурзакматова А.С., Чекиров А.А., Ибраим кызы Ж.*РЕСОЦИАЛИЗАЦИЯ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ОСУЖДЕННЫХ:
ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ*A. Murzakmatova, A. Chekirov, Ibraim kyzy J.*RESOCIALIZATION OF JUVENILE CONVICTS: PROBLEMS
AND WAYS TO SOLVE THEM

УДК: 34.343

Жашы жете электердин социалдаштыруу аспектилерин изилдөөнүн негизинде төмөнкүдөй тыянак чыгарам. Эркиндигинен ажыратуу жазасын өтөп жаткан жана изоляциялоочу жайлардан бошотулгандан кийин адамдардын бул категориясы жардамга муктаж, бул алардын кызыкчылыгы үчүн гана эмес, баарынан мурда кылмыштуулуктун кайталанышын азайтуу үчүн коомдун өзүнүн кызыкчылыгы үчүн зарыл. Изилдөөлөр көрсөткөндөй, кайра социалдаштыруунун ар бир этабын ишке ашырууда көйгөйлөр пайда болот. Бул категориядагы адамдарга карата таасир этүүнүн негизги түзөтүүчү жана түзөтүүчү чаралары билим берүү, коомдук пайдалуу эмгек, тарбия иштери гана эмес, ошондой эле коомдук пайдалуу байланыштарды сактоо болуп саналат. Изилдөөдө түзөтүү каражаттары талданат: жашы жете электерди тарбиялоо жана ишке орноштуруулар каралат. Албетте, обочолонуу мезгилинде эмгектин ар түрдүүлүгү, билим алуу жана иштөө үчүн мүмкүнчүлүктөрдү берүү, ошол эле учурда тиешелүү шарттарды түзүү колониянын администрациясынан көз каранды, анын натыйжасында бошонгондон кийин ишке орношууда маанилүү болгон негизги иш тажрыйбасы күтүлүүдө. Керектүү адистерди кыскартуу маселеси: социалдык педагогдор, психологдор, мектептердеги мугалимдер жана кесиптик окуу колонияларындагы мектептерде дарылоо чараларын ишке ашырууга терс таасирин тийгизет. Мындан тышкары, үй-бүлө жана жакындары менен коомдук байланыштарды сактоого жашы жете электерди кайра социалдаштыруу процессинин негизги компоненттеринин бири болуп саналат. Ошондуктан абактын социалдык кызматкери үй-бүлөнү абактан өспүрүмдү кайра кайтарууга даярдоо процессин жакшыртуу керек. Жашы жете электерди тарбиялоо колонияларынан бошонгондон кийин кайра социалдаштыруу процессинин натыйжалуулугун камсыз кылуу үчүн жатаканалардагы бекер турак-жай менен камсыз кылуу, аларды ишке орноштуруу үчүн иш менен камсыз кылуу борборлорунда бош орундардын тизмесин киргизүү жана башка социалдык кепилдиктер менен алардын кесиптик ишмердүүлүгүн кылуу абзел.

Негизги сөздөр: социалдаштыруу, эркинен ажыратуу, түзөтүү мекеме, жашы жете электер, соттолгондор, абак, жаза, социалдык реинтеграция.

На основании изучения аспектов социализации несовершеннолетних делаю следующие выводы. После выхода из мест лишения свободы и следственных изоляторов эта категория людей нуждается в помощи, которая отвечает не только их интересам, но и интересам самого общества, прежде всего, для уменьшения рецидивов преступлений. Исследования показывают, что на каждом этапе ресоциализации возникают проблемы. Основными корректирующими и корректирующими мерами воздействия на эту категорию людей являются не только образование, общественные работы, воспитательная

работа, но и поддержание общественно полезных отношений. В исследовании анализируются средства коррекции: обучение и трудоустройство несовершеннолетних. Разумеется, разнообразие труда, возможности получения образования и трудоустройства в период изоляции, а также создание соответствующих условий зависят от администрации колонии, в результате чего ожидается базовый опыт работы. Проблема сокращения количества необходимых специалистов: социальных педагогов, психологов, школьных учителей и реализация лечебных мероприятий в школах при профессионально-технических училищах. Кроме того, поддержание социальных связей с семьей и близкими является одним из ключевых компонентов процесса ресоциализации несовершеннолетних. Поэтому тюремный социальный работник должен улучшить процесс подготовки семьи к возвращению несовершеннолетнего из тюрьмы. Для обеспечения эффективности процесса ресоциализации несовершеннолетних после выхода из исправительных колоний необходимо обеспечить их бесплатным жильем в общежитиях, ввести перечень вакансий в центрах занятости для их трудоустройства и другие социальные гарантии для них. Профессиональная деятельность.

Ключевые слова: социализация, лишение свободы, исправительное учреждение, несовершеннолетние, осужденные, тюрьма, наказание, социальная реинтеграция.

Based on the study of aspects of socialization of minors, I draw the following conclusions. After leaving prisons and pre-trial detention centers, this category of people needs help that meets not only their interests, but also the interests of society itself, first of all, to reduce the recurrence of crimes. Research shows that there are problems at every stage of resocialization. The main corrective and corrective measures of influence on this category of people are not only education, public works, educational work, but also the maintenance of socially useful relations. The study analyzes the means of correction: training and employment of minors. Of course, the diversity of work, education and employment opportunities during the period of isolation, as well as the creation of appropriate conditions depend on the administration of the colony, as a result of which basic work experience is expected. The problem of reducing the number of necessary specialists: social educators, psychologists, school teachers and the implementation of therapeutic measures in schools at vocational schools. In addition, maintaining social ties with family and loved ones is one of the key components of the process of resocialization of minors. Therefore, the prison social worker should improve the process of preparing the family for the return of the juvenile from prison. To ensure the effectiveness of the process of re-socialization of minors after leaving correctional colonies, it is necessary to provide them with free housing in hostels, to introduce a list of vacancies in employment centers for their employment and other social guarantees for them. professional activity.

Key words: socialization, imprisonment, correctional institution, minors, convicts, prison, punishment, social reintegration.

Социалдаштыруу процессиндеги анын ар кандай институттарынын деңгээлиндеги бузуулар көбүнчө терс микроөйрө менен байланышкан, ал адам анти-социалдык нормаларды жана баалуулуктарды сиңирип алууга алып келет, ошондой эле жашы жете элек өспүрүмдөр социалдык терс таасирге көбүрөөк дуушар болушат.

Акыркы жылдары криминалдык мүнөздөгү иликтөөлөрдүн жыйынтыктарында жашы жете электер арасында укук бузуулардын саны көбөйүүдө. Жашы жете электердин кылмышынын өсүшү советтик мезгилде гана эмес, бүгүн дагы уланып жатат. Ошондой эле, азыркы учурда Кыргыз Республикасында өспүрүмдөрдүн кылмыштуулугу статистикалык маалыматтар боюнча, жашы жете электердин кылмышы тез өсүп, бул калктын жалпы санынын 37%ын түзүп келет.

Жашы жете элек өспүрүмдөрдүн кылмыштуулук көйгөйү, 18 жаштан өткөн жарандардын кылмышы сыяктуу эле коомдогу түбөлүктүү социалдык өнөкөт илдеттери катарына кирет, ошондуктан жашы жете электердин кылмыштуулугун жана анын коомдогу олуттуу терс кесепеттерин минималдаштыруу максатында каражаттарды издөөгө болгон аракеттер эч качан токтотулбайт.

Узак мөөнөттүү практика көрсөткөндөй, кайра социалдаштыруу процессинин ар бир этабын ишке ашырууда көйгөйлөр пайда болот, эркиндигинен ажыратуу жайларында жана бошотулгандан кийин жашы жете электер менен профилактикалык иштерди жүргүзүүдө эффективдүүлүгүнүн төмөндүгүнө байланыштуу, бул алар тарабынан бошотулгандан кийинки биринчи жылдын ичинде кайталап кылмыш жасоого алып келет.

Жаза өтөөнүн бүткүл мезгили (пенитенциардык этап) түзөтүү мекемелеринин кызматкерлери (психологдор, педагогдор жана башка адистер) жашы жете элек өспүрүмдү бошотуу үчүн даярдоого түзөтүү ишин баштоого жана тарбиялоо процесси соттолгон жаранды, түзөтүү мекемелеринин кызматкерлери менен иликтениши керек.

Бул – татаал жана машакаттуу маселе, анын чечими атайын психологиялык билимди, инсандын түзүмүнө багыт алууну, анын жүрүм-турум динамикасын, ага маанилүү таасир этүүчү каражаттарды талап кылат. Ошол эле учурда бул шарттарда соттолгон адамдын инсандыгын басынтпоо жана ага коомдун бөтөн элементи катары эмес, «инсан» катары мамиле кылуу абдан маанилүү. Кайра социалдаштыруу процесси соттолгон жаранда терс сапаттарды калыптандырбашы, анын психикасына терс таасирин тийгизбеш керек. Жашы жете электер менен иштөөдө адистер ар бир соттолгонду өзүн аң-сезимдүү жана максаттуу түрдө өзгөртүүгө жөндөмдүү адам катары тааный тургандыгын көрсөтүшү керек.

Дүйнө жүзү боюнча түрмөлөрдө калктын саны өсүүдө жана түрмөнүн ага кетирген материалдык каражаттарды көптөгөн калк колдобойт, ал эч кимге жашыруун эмес. Эркиндигинен ажыратуу бир нече максатты көздөйт ал кылмышкерлерди өзүнчө бөлүү, кылмыш кайталанышын азайтуу жана камалгандарды түзөтүү жолу менен коомдун коопсуздугун камсыз кылуу. Бирок, эреже катары, абактагыларды туура жолго салуу толук түрдө аткарылбайт.

Дүйнө жүзүндөгү бардык өлкөлөрдөгү кылмыш жасаганга чейинки камалгандардын көпчүлүгү экономикалык жана социалдык жактан жагымсыз шарттарда болушкан. Толук эмес үй-бүлөлөр, жумушсуздук, турак-жайынын жоктугу, ар кандай жугуштуу жана психикалык оорулар, наркотиктерди, ичкиликти кыянаттык менен пайдалануу жана үй-бүлөдөгү зомбулук көпчүлүк укук бузуучулардын жашоосунда болуп саналат. Жашы жете электер канчалык көп эркиндигинен ажыратылса, жазаны өтөгөндөн кийин ишке орношууга же окуусун улантууга мүмкүнчүлүгү болбогондуктан, оорулардын, анын ичинде психикалык оорулардын күчөп кетүүсүнө, ошондой эле кургак учук жана АИВ сыяктуу жугуштуу оорулардын жайылышына байланышкан. Өзгөчө жашы жете элек өспүрүмдөргө түрмө камагынын бардык жагымсыз факторлорунун таасир этүүсүнүн тобокели бар, ошондуктан, аларга альтернативдүү чаралар болгондо, биринчи эреже катары, түрмөгө камабоо керек. Жашы жете электерге карата колдонулуучу альтернативдүү чаралар жана санкциялар алардын социалдык реинтеграция чөйрөсүндөгү өзгөчө керектөөлөрүн эске алууга тийиш. Эгерде жашы жете элек өспүрүмдөр түрмө камагында болсо, аларга социалдык реинтеграциялоо максатында мүмкүн болушунча жардам берилүүгө тийиш.

«Камакта жашы жете электерге кам көрүү, коргоо жана бардык зарыл болгон жеке жардам – социалдык, психологиялык, медициналык, физикалык, ошондой эле алардын жашына, жынысына жана инсандыгына жараша билим берүү жана тарбиялоо боюнча жардам көрсөтүлүшү керек» (Пекин эрежелери 13.5).

Мисалы, жашы жете электерге арналган абак эркиндигинен ажыратылган жаштарды кармоонун позитивдүү жана индивидуалдуу шарттарын камсыздайт, тышкы дүйнө жана өзгөчө үй-бүлө менен үзгүлтүксүз байланышты камсыздайт, бул жашы жете электерди социалдык реабилитациялоонун негизги аспектиси болуп саналат. Балдардын укуктары жөнүндө Конвенциянын 28 жана 29-беренелеринде билим берүү жана кесиптик билим берүү баланын негизги укуктары катары аныкталат - милдеттүү мектеп курагындагы жашы жете электер түрмөдө билим алууга жана кесиптик билим алууга укуктуу.

Түрмө шартында социалдык реинтеграция деп түрмөдө жеткиликтүү болгон эмгек, билим берүү, ма-

даний, рекреациялык иш-аракеттердин жардамы менен камакка алынгандарды моралдык жактан өнүктүрүүгө, кесиптик жактан жана билим берүү деңгээлин жогорулатууга жардам көрсөтүү түшүндүрүлөт.

Социалдык реинтеграция укук бузуучулардын өзгөчө керектөөлөрүн канааттандырууга багытталган жана укукка каршы жүрүш-туруштун себеби болуп саналган баңгизатка болгон көз карандуулук, психикалык жана психологиялык муктаждыктар, каар жана агрессия сыяктуу бир катар көйгөйлөргө арналган программаларды камтыйт.

Бирок, социалдык реинтеграция – бул бир гана мыйзам чыгаруу жана мекемелердин жардамы менен чечиле турган маселе эмес. Укук бузуучуларды коомго кайра кайтарууга көмөктөшүүдө жана мурдагы укук бузуучуларга алардын жашоосун жаңы ыңгайлаштырууда колдоо көрсөтүүдө негизги роль мыйзам бузуучулардын үй-бүлөлөрүнө, алардын жакын досторунун жана коомчулуктун чөйрөсүнө таандык болот. Изилдөөлөр көрсөткөндөй, ийгиликтүү реабилитациянын эң маанилүү факторлорунун бири толук убакыттагы жумушка орношудан тышкары үй-бүлөнүн күчтүү колдоосунун болушу. Көпчүлүк үчүн дагы бир негизги көйгөй – бул баңгичиликти ийгиликтүү дарылоо жана баңгилик чөйрөсү менен мурунку байланыштарды үзүү, бул учурда үй-бүлөнү колдоо эң маанилүү.

Тилекке каршы, бир катар факторлордон, анын ичинде ресурстардын жетишсиздигинен жана мурдагы кылмышкерлер бошотулгандан кийин алардын муктаждыктарына жетиштүү көңүл бурулбагандыктан, кылмышкерлерди социалдык реинтеграциялоо муктаждыктары көп учурда практикада биринчи орунга коюлбайт.

Түрмөлөрдөгү болгон ресурстар, адатта, түрмөлөрдөгү устаналарга, кесиптик окуу, окутуу жараянын камсыз кылуу каражаттарына эмес, коргоо жана тартипти жакшыртуу максатында колдонулат, спорт жана бош убакытты туура эмес деген калптын негизинде, коопсуздук түрмөлөрдөгү ишин жакшыртуу камактагылардын иштиктүү жумуш менен камсыз кылуу жолу менен камсыз болот, жана кызматкерлер менен камактагылардын ортосундагы оң мамилелерди бекемдөө болуп саналат.

Кошумчалай кетсек, өкмөттөр абактан чыккандан кийин кам көрүүнү негизги артыкчылык катары карашпайт. Чындыгында мурда соттолгондор абактан чыккандан кийин ишке орношууда жана билим алууда жаңы чектөөлөргө дуушар болушат, бул алардын коомго кайра аралашуусуна олуттуу тоскоолдук кылып, жаңы кылмыштарды жасоого шарт түзөт.

Кайра социалдаштыруу каражаттары төмөнкүлөрдү камтыйт:

1. Соттолгондорго оң таасир этүүнүн эң маанилүү факторлору катары камакта кармоонун режимин

жана жагымдуу шарттарын түзүү;

2. Соттолгондордун камералардан тышкаркы убактысын (ишке, спортко, окууга, маданий иш-чараларга ж.б.) уюштуруу;

3. Диний-адептик тарбия;

4. Социалдык-психологиялык тренинг;

5. Аракеттиктен жана наркоманиядан ыктыярдугу дарылоо ж.б.

Жашы жете электердин рецидивине каршы күрөштүн негизги багыттарынын бири болуп тарбиялоо колонияларынан кайтып келген өспүрүмдөрдүн социалдык адаптациясын камсыз кылуу болуп саналат. Колониядан кайтып келген өспүрүмдөр өздөрүнө татыктуу кесип таппаса жана аны эч ким көмөк көрсөтпөсө, жашоосун ого бетер татаалдаштырып коюшу мүмкүн. Ошондуктан, кайра социалдаштыруу стадиясында бир кезде мүдүрүлгөн өспүрүмдү реабилитациялоо жана кадимки жашоосуна кайтуу боюнча программаларды түзүү маанилүү.

Бул чөйрөдөгү Кыргыз Республикасынын мыйзамдарындагы боштуктар жашы жете электерди кайра социалдаштыруу максаттарына толук жетүүгө тоскоол болууда. Бирок кайра социалдаштыруу проблемалары, менен Кыргызстандын азыркы этапта туш болгон жагдайлары көптөгөн чет мамлекеттерге көптөн бери тааныш. Мисалы, Швейцариянын Кылмыш-жаза кодекси абактан бошотулгандарга көзөмөлдү уюштуруу жана аларга социалдык жардам көрсөтүү тартибин жөнгө салат, статьясына ылайык. Швейцариянын Кылмыш-жаза кодексинин 47-беренесине ылайык, көзөмөл жана социалдык коргоо эркиндигинен ажыратылган кылмыш жазасын өтөп жаткан адамдардын кадимки жашоо образына кайтып келишине көмөктөшүүгө тийиш, социалдык коргоо жана камкорчулук органдары турак-жай жана жумуш табууга жардам берүү үчүн жоопкерчиликти. Эгерде бошотулгандан кийин кандайдыр бир кыйынчылыктар пайда болсо, Швейцариянын жараны белгилүү бир көйгөйдү чечүү үчүн чаралардын комплексин (мисалы, батир, жумуш табуу) сунуш кылган социалдык кызматкер менен жолугушуу өтүнүчү менен администрацияга кайрылууга укуктуу.

Соттолгон жашы жете электердин социалдык адаптацияланышы үчүн Кыргыз Республикасынын жазык-аткаруу тутумун сапаттуу реформалоо зарыл. Ошол эле учурда, Кыргыз Республикасынын жазык-аткаруу мыйзамдарына өзгөртүүлөрдү киргизүүдө чет мамлекеттердин оң тажрыйбасын жетекчиликке алууга болот.

Ошентип, биз: ишке орноштуруу борборуна жашы жете элек өспүрүмдөрдү ишке орноштуруу үчүн бош орундардын тизмесин киргизе алабыз, эркиндигинен ажыратуу жайларынан бошотулган, аларды бекер тамак-аш, турак-жай менен камсыз кылуу менен кесиптик-техникалык окуу жайларына кабыл алуу

программасы зарыл.

Ошентип, жашы жете электерди кайра социалдаштыруу процессинде комплекстүү таасир көрсөтүү системасын ишке ашыруу зарыл деген тыянак чыгарууга болот. Инсанды жана аны курчап турган коомдук чөйрөнү, анын негизги элементтерин биринчи кезекте үй-бүлө, окуу жана эмгек жамааттары деп аташ керек. Жашы жете элек соттолгондорду ийгиликтүү социалдаштыруу үчүн социалдык-психологиялык программалардын комплексин иштеп чыгуу зарыл, ошол эле учурда өспүрүмдөр менен иштөө түзөтүү мекемелеринин квалификациялуу кызматкерлери тарабынан өз ара аракеттенүүнүн негизинде, ар бир адамдын муктаждыктары каралышы керек.

Көйгөйлөрдү чечүүнүн сунушталган жолдору толук эмес жана эркинен ажыратууга соттолгон жашы жете электерди кайра социалдаштыруу, мамлекеттик деңгээлде жөнгө салуунун артыкчылыктуу багыттарынан болуп, кылмыштуулуктун алдын алууга да, ушул категориядагы адамдарды социалдык реабилитациялоого жана адаптациялоого да багытталышы керек.

Адабияттар:

1. Николаев С.М. Успешная ресоциализация несовершеннолетних осужденных как основа эффективности деятельности воспитательных колоний / Вестник Владимирского юридического института. 2007. №3 (4). - С. 40-43. 299. Режим доступа: <http://www.bulletennauki.com/minster>. DOI:10.5281/zenodo.808841.
2. Николаев С.М. Успешная ресоциализация несовершеннолетних осужденных как основа эффективности деятельности воспитательных колоний. // Вестник Владимирского юридического института. 2007. №3 (4). - С. 40-43.
3. Минстер М.В. Современные тенденции развития криминальной субкультуры и ее негативное воздействие на преступность несовершеннолетних. // Бюллетень науки и практики. 2017. №6 (19). - С. 290-299.
4. Эндрю Коил Подход к управлению тюрьмой с позиции прав человека, пособие для тюремного персонала - Международный центр тюремных исследований, 2002. - 156 с.
5. Эндрю Коил Подход к управлению тюрьмой с позиции прав человека, пособие для тюремного персонала – Международный центр тюремных исследований, 2002 год, -156с.
6. Садовникова М.Н. Некоторые проблемы ресоциализации несовершеннолетних на пенитенциарной и пост пенитенциарной стадиях. // Сибирский Юридический Вестник. 2005. №1. - С. 55-59.
7. Гаджиметов А.А. Ресоциализация несовершеннолетних, осужденных к лишению свободы. // Юридический вестник ДГУ. 2015. Т. 15. №3.
8. Леонова Е.Ю. Ресоциализация осужденных в образовательном пространстве высшей школы // Фундаментальные исследования. 2013. №10-14. - С. 3248-3251.
9. Гаджиметов А.А. Ресоциализация несовершеннолетних, осужденных к лишению свободы. // Юридический вестник ДГУ. 2015. Т. 15. №3.